

O INIMĂ INTELIGENTĂ

Alain Finkielkraut (n. 1949) este unul dintre cei mai iluștri filozofi și esești francezi contemporani. A predat la Catedra de literatură franceză a Universității Berkeley din California. Între 1989 și 2014 a fost profesor de istoria ideilor la École Polytechnique. Din 1985 este producător al emisiunii *Répliques* la France Culture. Între 1990 și 1996 a fost director al revistei *Le Messager européen*. În 2009 a primit distincția de ofițer al Legiunii de Onoare. În 2014 a devenit membru al Academiei Franceze și a obținut Premiul Combourg. Principalele teme abordate în scrierile sale sunt dragostea, literatura, modernitatea, iudaismul, naționalismul, identitatea.

Opere: *Le Nouveau désordre amoureux* (coautor Pascal Bruckner, 1977), *Le Juif imaginaire* (1981), *La Sagesse de l'amour* (1984), *La Défaite de la pensée* (1987), *Internet, l'inquiétante extase* (coautor Paul Soriano, 2001), *L'Imparfait du présent. Pièces brèves* (2002), *Nous autres, modernes* (2005), *Philosophie et modernité* (2008), *Un cœur intelligent* (2009), *L'Identité malheureuse* (2013).

Traduceri în limba română: *Înțelepciunea dragostei* (1994), *Noua dezordine amoroasă* (1995, 2005), *În numele Celuilalt: reflecții asupra antisemitismului care vine* (2004), *Memoria zadarnică* (2004), *Explicația: conversații cu Aude Lancelin* (coautor Alain Badiou, 2012), *Înfrângerea gândirii* (Humanitas, 1992, 2015), *Și dacă dragostea ar dăinui* (Humanitas, 2015).

ALAIN FINKIELKRAUT

O INIMĂ INTELIGENTĂ

Traducere din franceză și note de
SIMONA BRÎNZARU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Iuliana Glăvan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Radu Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Real

Alain Finkielkraut
Un cœur intelligent
© Éditions Stock / Éditions Flammarion, 2009

© HUMANITAS, 2017, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Finkielkraut, Alain
O inimă inteligentă / Alain Finkielkraut; trad. și note de Simona Brînzaru. –
București: Humanitas, 2017
ISBN 978-973-50-5512-7
I. Brînzaru, Simona (trad.; note)
821.133.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Lui Béatrice Berlowitz și lui Michel Topaloff,
a căror prezență m-a salvat

CUVÂNT ÎNAINTE

Regele Solomon îl implora pe Cel Veșnic să-l binecuvânteze cu o inimă inteligentă.

La sfârșitul unui secol devastat de fărâdelegile cumulate ale *birocrațiilor*, adică de o inteligență pur funcțională, și ale *posedațiilor*, adică de o sentimentalitate sumară, binară, abstractă, suveran de independentă față de singularitatea și față de precaritatea destinelor individuale, această rugă pentru a fi înzestrat cu perspicacitate afectivă și-a păstrat întreaga sa valoare, așa cum afirma Hannah Arendt.

Totuși Dumnezeu tace. Poate ne privește, dar El nu răspunde, nu iese din rezerva Lui, nu intervine în treburile noastre. Orice am avea, orice ne-am imagina ca să Îi umplem agenda și pentru a ne convinge de activismul Său, El ne-a abandonat nouă înșine. Nici Lui, nici Istoriei, acest avatar modern al teodiceei, nu-i putem adresa ruga noastră cu ceva șanse de izbândă, ci literaturii. Această mediere nu este o garanție: totuși, fără ea, harul unei inimi inteligente ne-ar fi pentru totdeauna inaccesibil. Iar noi am cunoaște poate legile vieții, dar i-am ignora jurisprudența.

Cel puțin acesta este pariul celor nouă studii care urmează. Am avut încredere în emoția mea pentru a alege *Gluma*, de Milan Kundera, *Panta rhei*, de Vasili Grossman,

În luptă cu statul. Amintiri (1914–1933), de Sebastian Hafner, *Primul om*, de Albert Camus, *Pata umană*, de Philip Roth, *Lord Jim* de Joseph Conrad, *Însemnări din subterană*, de Feodor Mihailovici Dostoievski, *Piața Washington*, de Henry James, *Festinul lui Babette*, de Karen Blixen. Și m-am străduit să pun în lecturile mele întreaga seriozitate, întreaga atenție pe care o cere descifrarea enigmelor lumii.

P.S.: Această carte, a cărei idee mă atrăgea de multă vreme, ar fi rămas doar un proiect dacă, într-o bună zi, Nicolas Guerpillon nu mi-ar fi făcut irezistibila propunere de a constitui propria-mi bibliotecă ideală și dacă Shlomo Malka n-ar fi primit discuțiile noastre la RCJ, radioul pe care îl conduce. Îi sunt, de asemenea, îndatorat lui Bérénice Levet, care a dactilografiat manuscrisul cu o infinită răbdare și care mi-a dat sfaturi prețioase. Lor le adresez mulțumirile mele.

DOAR TREMURÂND
RÂDE ÎNȚELEPTUL

Lectură a romanului *Gluma*, de Milan Kundera

Opera de artă, spunea în esență Alain, nu se raportează la categoria utilului. Prin urmare, dacă vrem să-i judecăm valoarea, nu trebuie să ne întrebăm la ce ne poate folosi, ci de ce automatism de gândire ne eliberează. Romanul *Gluma*, de Milan Kundera, a ruinat în mine ideea că viața – individuală, dar și colectivă – este un roman și că filozofia constă în a lărgi până la dimensiunea istoriei universale intriga din *Contele de Monte Cristo*.

Praga anului 1948. Comuniștii tocmai au preluat puterea. Revoluția este în toi. Bucuria, hobotnică și serioasă, domnește pretutindeni și, mai ales, în universități. Ludvik Jahn, care ocupă o funcție importantă în cadrul Uniunii Studenților, îi face curte insistentă Marketei. Aceasta, dedicată trup și suflet Evenimentelor Istorice, este atât de candid și de inocent refractară practicilor care decurg din maxima „scopul scuză mijloacele”, încât, odată cu vacanța, tovarășii hotărăsc să o trimită cincisprezece zile la un castel din centrul Boemiei, la un stagiu pentru a-și perfecționa astfel cunoștințele despre strategia și tactica mișcării revoluționare.

Hotărârea dă peste cap planurile lui Ludvik și îl contrariază, cu atât mai mult cu cât Marketa aderă la perfecționarea

tacticii și a strategiei revoluționare cu o docilitate și cu o ardoare permanent zâmbitoare. Odată ajunsă acolo, Marketa, în loc să suspine după el, îi trimite o scrisoare debordând „un sincer consimțământ cu tot ce trăia”¹. Iritat, frustrat, gelos, Ludvik cumpără o carte poștală și scrie pe verso următoarele cuvinte: „Optimismul este opiul genului uman! Spiritul sănătos pute a prostie. T răiască Troțki! Ludvik”².

Această afirmație subțire nu are nimic dintr-o profesiune de credință disidentă. Ludvik nu-și declină identitatea ideologică, el emite un protest malițios la adresa acaparării de către ideologie a integralității existenței. Astfel, nu este nici ortodox, nici eretic, nu descătușează nici un mesaj, nu-și face cunoscute, la mânie, convingerile sale secrete; se prefăce, în sinea lui, altul decât este, se detașează de el însuși, pentru a șoca și pentru a seduce, îmbracă o haină de împrumut. Mistuit de speranța de a o face pe mult prea placida și veșnic încrezătoarea Marketa *să zâmbescă într-un alt fel*, se amuză, preț de o insolență, să nu creadă în ceea ce crede. Nu minte: Ludvik se exprimă într-un registru – gluma – în care alternativa adevăr/minciună este temporar suspendată. Nu-i de glumit cu emanciparea umană, nu trebuie zgâlțâit, fie și în glumă, sensul Istoriei; ne supunem injoncțiunilor sale, frisonăm sub verdictele sale. Nu există loc pentru echivoc sau pentru *cum grano salis* în viziunea revoluționară despre lume. Când cele două câmpuri se înfruntă, totul este solemn,

1. Milan Kundera, *Gluma*, traducere din cehă de Jean Grosu, Univers, București, 1992, p. 37.

2. *Ibid.*, p. 38.

totul este literal, ideologia nu este niciodată abandonată: cum deschizi gura, cum iei poziție. Da sau nu – aceasta este singura întrebare și acestea sunt singurele răspunsuri posibile. Nu există loc nici pentru egoismul amoros. Revoluția este prea preocupată de fericirea universală ca să scape din mână propriile afaceri sau aventuri. Are dreptul să știe programul combatanților și are datoria să-i sancționeze dacă dezertează de pe câmpul de luptă. Morala omului nou și psihologia lui Marivaux sunt incompatibile.

Cartea poștală a lui Ludvik reprezintă o ușurățate încărcată de consecințe fatale. Trece vacanța, Marketa nu dă nici un semn de viață și, de îndată ce reîncep cursurile, Ludvik, pe care nu-l preocupă decât tăcerea ei, este chemat la secretariatul Partidului. Aici, trei studenți îi citesc misiva și îi cer să o comenteze. Degeaba repetă că nu a citit nimic din Troțki, că habar nu are de troțkism, că totul a fost *numai o farsă*, mecanismul s-a pus în mișcare, iar întâmplarea își urmează cursul inexorabil. După acest prim interogatoriu, Ludvik compară în plen, în fața întregii facultăți, și nimeni nu-i sare în ajutor: profesorii și discipolii prezenți votează nu doar exmatricularea, ci și interzicerea continuării studiilor. Astfel își pierde și beneficiul de amânare a serviciului militar și sfârșește într-o cazarmă de la periferia lugubră a orașului minier Ostrava. Omniprezent și atotputernic, Partidul l-a zvârlit fără menajamente în afara cursului firesc al vieții sale.

Când a fost publicat la Paris romanul lui Kundera, în 1968, noi, ceilalți contestatari, i-am rezervat o primire entuziastă. Și cum, în acel moment în care citeam romanul, ne confruntam cu imaginile blestemate ale înăbușirii Primăverii de la Praga, am plasat firesc *Gluma* sub stindardul

marii revolte universale împotriva represiunii. Sfidând, în numele dreptului la dorință, convențiile sociale, instituțiile politice și principiul randamentului, ne-am identificat cu nenorocirile lui Ludvik și l-am sărbătorit ca pe unul de-ai noștri. Spre cinstea noastră, am ascuns faptul, totuși flagrant, că nu era victima statului său ori a sistemului, ci a ardorii insurecționale. Violența care s-a abătut asupra lui era socialistă, iar *acest socialism venea dintr-o zonă fierbinte*. Amăgitorul viclean nu a fost excomunicat de un monstru rece, ci lovit de anatema unei mulțimi în fuziune. Flacăra revoluționară strălucea în ochii judecătorilor lui și le inspira discursul. Tribunalul în fața căruia se înfățișează Ludvik nu era o emanație a lui Big Brother, nu se compunea din birocrați mecanici, din aparatcici impasibili, bătrâni, reprezentanți ramoliți ai lumii vechi, ci din studenți exaltați, plini de vitalitate, la fel de fraterni și de vitali și la fel de radioși în mânia lor precum eram noi. Asemenea nouă, acești rebeli fără riduri afirmau că totul este posibil și declarau că opoziția public/privat este caducă. Desigur, preferam să extindem revoluția în domeniul sexual în loc să subordonăm sexualitatea revoluției, dar, și pentru noi, apostolii plăcerii imediate, se pune problema încetării coexistenței stilului indirect și a arhaicelor complicații ale marivodajului.

La zece ani după apariția în Franța a romanului *Gluma*, Kundera a revenit insistând în prefața pe care a scris-o pentru *Miracol în Boemia*, romanul publicat de vechiul său prieten Josef Skvorecki: „Mai '68 a fost o revoltă a tinerilor. Inițiativa Primăverii de la Praga aparținea adulților care își întemeiau acțiunea pe propria experiență și decepție în fața Istoriei. [...] Mai '68 din Paris a fost o

explozie a lirismului revoluționar. Primăvara de la Praga a fost explozia lirismului revoluționar. Primăvara de la Praga a fost explozia unui scepticism postrevoluționar. [...] Mai '68 din Paris era radical. Revolta populară a moderaților pregătise, vreme îndelungată, explozia Primăverii de la Praga“.

Revoltă și moderație sunt, pentru șazeciopiști, ca și pentru toți cei care, la fiecare zece ani, sărbătoresc până în veac aniversarea acestei mari efervescențe inaugurale, doi termeni incompatibili. Două cuvinte inamice. Două cuvinte care se războiesc fără milă. Revolta înseamnă transgresare, exces, aventură, risc, ruptură cu obișnuințele, dereglare a tuturor simțurilor, dinamitare a structurilor învechite, revolta vieții împotriva dominației morților care poartă numele de tradiție, elanul prometeic al omului modern, eliberat de jugul celest, refractar la ceea ce pare a fi similar nostalgiei zăpezilor de altădată și care nu deschide gura decât pentru a afirma, odată cu André Breton, că „Va mai fi o altă dată“. Moderația, dimpotrivă, evocă tabietul, papucii din fața căminului, conformismul timorat, îmburghezirea, țesutul adipos, aplatizarea vieții, alegerea lipsită de glorie a căii de mijloc, jalnica întoarcere a fiului risipitor, devenit adult, pe calea atât de des bătută a înțelepciunii rutinate și casnice.

Dar mai există o modalitate de a lua act de situația creată în urma faptului că Dumnezeu a părăsit locul de unde condusesse lumea și care constă în a afirma, odată cu Montaigne: „Să arzi un om pe rug înseamnă să acorzi o importanță majoră supozițiilor“. Revolta moderaților despre care vorbește Kundera se înscrie în această tradiție izvorâtă din trauma războaielor religioase. În timp ce revolta

prometeică depășește încântată limitele și proclamă că imaginația nu trebuie să se plece înaintea prozei zilnice, revolta moderaților se revendică de la finitudine. În timp ce revolta prometeică reacționează față de ceea ce consideră a fi seriosul temător al îndoielii și al măsurii, revolta moderaților mărturisește despre imperfecțiune, neterminare, incertitudine, posibilitatea de a greși, pe scurt, despre neseriozitatea iremediabilă a tuturor convingerilor, a tuturor ipotezelor umane. Cea dintâi, emfatică, dorește accelerarea împlinirii regnului uman, adică să transfere omului atributele divine ale omniscienței și omnipotenței. Cea de-a doua, ironică, vrea să distrugă inconsistența denunțând dezastrele provocate de pretenția omului de a ocupa locul pe care Dumnezeu l-a lăsat vacant. La Praga, când apărea *Gluma*, în 1965, revolta moderaților era în desfășurare. În 1968, Prometeu ridică baricade în Paris și, după un sfert de secol, continuăm să ne minunăm de cât de moderne sunt maximele sale: „Eliberarea omului va fi totală sau nu va fi deloc“; „Nu ne ridicăm împotriva bătrânilor, ci a ceea ce îi îmbătrânește“; „Fiți realiști, alegeți imposibilul“ sau aceasta, de un laconism fulgurant: „Și, mai ales, fără remușcări“.

Să ne întoarcem la Ludvik, cu douăzeci de ani înainte de a izbucni cele două revolte contradictorii. Nu a abandonat frenezia juvenilă. Comandantul batalionului disciplinar unde a ajuns este un tânăr – un „băiețandru“, se spune în roman – care, sub masca revoluționarului inflexibil, ascunde tot ce ceea înseamnă tatonare și nesiguranță. Abia ajuns la vârsta majoratului, exagerează, plusează, caută cu disperare să-și ofere consistență și tocmai pentru că joacă rolul unui om împlinit *manifestă* atâta lipsă de omenie. „Act sau gest? Aceasta este întrebarea“, spunea

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Doar tremurând râde înțeleptul.	9
Lectură a romanului <i>Gluma</i> , de Milan Kundera	
Fiii vitregi ai timpului	30
Lectură a volumului <i>Panta rhei</i> , de Vasili Grossman	
Înregimentarea oamenilor	61
Lectură a volumului <i>În luptă cu statul.</i> <i>Amintiri (1914–1933)</i> , de Sebastian Haffner	
„Iată-i pe ai mei, pe învățătorii mei, pe cei de-un neam cu mine...”	77
Lectură a romanului <i>Primul Om</i> , de Albert Camus	
Gluma.	105
Lectură a romanului <i>Pata umană</i> , de Philip Roth	
Tragedia inexactității	135
Lectură a romanului <i>Lord Jim</i> , de Joseph Conrad	
Infernul amorului-propriu.	156
Lectură a volumului <i>Însemnări din subterană</i> , de Feodor Mihailovici Dostoievski	
Mitocănia adevărului.	176
Lectură a romanului <i>Piața Washington</i> , de Henry James	
Scandalul artei.	191
Lectură a nuvelei <i>Festinul lui Babette</i> , de Karen Blixen	
Lupta cu îngerul	204